

Jarosław Ławski
Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”
Uniwersytet w Białymstoku

ORZESZKOWA, BUDOWANIE WSPÓLNOTY

Konferencja naukowa o Elizie Orzeszkowej w Grodnie była jednym z najbardziej budujących doświadczeń naukowych, w jakich uczestniczyłem. Piszę „budujących”, bo miało się przez dwa dni silnie wrażenia uczestnictwa we wspólnocie ludzi kultury i nauki, którą tworzą Polacy i Białorusini, poloniści i bibliotekarze, sławiści i miłośnicy twórczości autorki *Nad Niemnem*. Wspólnotę tę cementowała międzypokoleniowa więź, obejmująca autorytety badań nad XIX wiekiem i młodych badaczy z obu krajów. Trudno było nie przesiąknąć atmosferą pasji naukowej, otwartości i ciepła, jaką stwarzała gospodyni spotkania, pani profesor Swietłana F. Musijenko z Grodna. Była ona prawdziwie *spiritus movens* tego Spotkania¹.

Międzynarodową Konferencję Naukową „Pamięć kultury: wiecznie żywe słowo Orzeszkowej. W 175. rocznicę urodzin pisarki” w dniach 27-28 października 2016 roku zorganizowali: Międzynarodowy Instytut Adama Mickiewicza w Grodnie, Wydział Filologiczny Grodzieńskiego Państwowego Uniwersytetu im. Janki Kupały, Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, Biblioteka Naukowa im. E. F. Karskiego w Grodnie, Uniwersytet Gdański, Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku. Obrady odbywały się w Domku Elizy Orzeszkowej (ul. Orzeszkowej 17), będącym filią Grodzieńskiej Obwodowej Biblioteki Naukowej im. Karskiego. Drugiego dnia Konferencji, pomimo deszczu i wichury, odbyliśmy wspaniałą wycieczkę śladami Pisarki: byliśmy w Grodnie, Miniewiczach, Bohatyrowiczach i, oczywiście, Miłkowszczyźnie. W tej ostatniej zwiedziliśmy zamkniętą z powo-

¹ Zob. *Twórczość Elizy Orzeszkowej w estetycznej przestrzeni współczesności*, pod red. S. F. Musijenko, Grodno 2011; *Eliza Orzeszkowa w estetycznej przestrzeni krajów słowiańskich*, red. S. F. Musijenko, M. Chmialnicki, Mińsk 2013.

du braku dzieci, ale zamienioną w izbę pamięci, Szkołę Podstawową im. Elizy Orzeszkowej. Przekazywane przez lata przez odwiedzających Miłkowszczyznę badaczy, studentów i turystów polskich książki o Orzeszkowej świadczą dziś dobitnie o tym, jak wciąż ważne to miejsce na mapie polskiej pamięci².

Ale ważne, a nawet arcyważne, jest ono także dla grodnian i mieszkańców Grodzieńszczyzny – i tych, którzy są Białorusinami, i tych, którzy są Polakami bądź Rosjanami. Orzeszkowa wciąż tworzy tu mitologię Miejsca, pełnego uroku miejsca, jakim są Grodno i Grodzieńszczyzna. Co ważne: białoruscy badacze z Grodna i Mińska, bibliotekarze i studenci chętnie odwołują się do postaci Orzeszkowej i przede wszystkim jej twórczości, która jest tu żywa. Może nawet na tle tradycji – jednak nieco innych niż polskie – literatury białoruskiej i innych literatur wschodniosłowiańskich nabiera nowego blasku.

Pamięć kultury w Grodnie bez wątpienia obejmuje, twórczo przetwarza dokonania Elizy Orzeszkowej, lecz także Adama Mickiewicza i Zofii Nałkowskiej.

Wspomniałem o patronacie mistrzów badań humanistycznych nad grodzieńskimi sesjami o Orzeszkowej. I tym razem swym listem obecny był prof. Józef Bachórz z Gdańska. Czytały i dyskutowały w domku Orzeszkowej takie znakomitości świata polonistycznego, jak prof. Alina Kowalczykowa, prof. Danuta Danek, prof. Małgorzata Czermińska, a obok nich całe znakomite grono badaczy średniego i młodszego pokolenia z Lublina, Mińska, Gdańska, Warszawy, Bielska-Białej, Białegostoku i, co jasne, Grodna. Wszystkim współtwórcom tego niezwykłego Spotkania chciałbym gorąco podziękować. Wyrazy szczerego uznania kieruję pod adresem Pani prof. Swietłany Musijenko i jej niezawodnego Zespołu białoruskich badaczy!

Prezentowana książka – o charakterze monograficznym – ma dość niezwykłą kompozycję. W części pierwszej przypomina kilka głosów z przeszłości XIX- i XX-wiecznej o Orzeszkowej, by zaraz potem, w rozdziale drugim, zebrać opinie polskich, rosyjskich i białoruskich badaczy o jej twórczości. Celowo wybraliśmy tu inną konwencję: przywołujemy wybrane fragmenty prac bądź specjalnie dla nas napisane wypowiedzi tak znanych badaczy, jak Józef Bachórz, Barbara Bobrowska, Danuta Danek, Zbigniew Fałtynowicz, Halina Krukowska, Aneta Mazur i Ewa Nawrocka. Wreszcie rozdziały trzeci i czwarty przynoszą dużą partię rzeczy naprawdę nowych o twórczości autorki *Marii*, oglądanej i z polskiej, i z białoruskiej, a czasem polsko-białoruskiej optyki.

² I tym razem tradycji stało się zadość. Pani prof. Danuta Danek (IBL PAN, Warszawa) przekazała do izby pamięci o Orzeszkowej w byłej szkole w Miłkowszczyźnie tom: *Melancholia i poznanie. „Autobiografie” Elizy Orzeszkowej*, wstęp i opr. D. Danek, zdjęcia K. Hejke, Warszawa 2015.

Tom traktujemy nie tylko jako świadectwo myśli naukowej, lecz również i równie ważki dokument spotkania ludzi, którzy w Grodnie przeżyli niezwykle chwile³. Pamięć kulturowa obejmuje bowiem sobą i naszą refleksję o twórczości Pisarki, i nas samych jako twórców miejsc i sytuacji, przestrzeni, gdzie wartości sztuki słowa i myśli Orzeszkowej są uobecniane, ewokowane.

Tym razem, mam nadzieję nie po raz ostatni, takim miejscem stało się Grodno.

Ełk, 6 listopada 2017 – 8 lipca 2018 roku

³ Sprawozdanie z Konferencji w wersji drukowanej i na stronie internetowej dostępne jest w: A. Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Pamięć kultury: wiecznie żywe słowo Orzeszkowej. W 175. rocznicę urodzin Pisarki”, Grodno 27-28 października 2016 roku. Sprawozdanie*, „Bibliotekarz Podlaski” 2017, nr 1, s. 315-320.

Dom Elizy Orzeszkowej w Grodnie,
stan z końca XX wieku